

Uniwersytet Warszawski
Wydział Prawa i Administracji
Instytut Prawa Międzynarodowego

Rafał Rybicki

POROZUMIENIA POKOJOWE PO 1945 ROKU
Z PERSPEKTYWY PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO

AUTOREFERAT

Promotor: prof. UW dr hab. Karol Karski

Recencenci: prof. UEK dr hab. Paweł Czubik
prof. SAN dr hab. Piotr Rozwadowski

Warszawa 2019

Wybór tematu pracy, cele badawcze

Można zaryzykować stwierdzenie, że prawo międzynarodowe wywodzi się od traktatów pokoju. Pierwszym bowiem znanym z historii aktem prawa międzynarodowego był traktat pokoju zawarty między Egipcjanami a Hetytami w 1280 r. p.n.e. Przez kolejne trzy tysiące lat właśnie do traktatów pokoju (obok umów dynastycznych) ograniczały się zawierane między władcami umowy, które dziś określamy umowami międzynarodowymi. Mimo delegalizacji wojny we współczesnym prawie międzynarodowym zjawisko to – czego dowodzi praktyka międzynarodowa ostatnich 70 lat – nie zniknęło i zapewne nigdy nie zniknie. Wojny (konflikty zbrojne) były są i będą, dlatego tak istotne jest zbadanie zagadnienia porozumień pokojowych jako optymalnego narzędzia zakończenia konfliktu i przywrócenia normalnych relacji między dawnymi beligerantami.

Celem niniejszej rozprawy jest dokonanie kompleksowej analizy porozumień pokojowych zawartych po 1945 roku, jako instytucji prawa międzynarodowego, w tym ustalenie zakresu znaczenia pojęcia porozumienia pokojowego i ukazanie roli porozumień pokojowych we współczesnym prawie międzynarodowym. W związku z tym postawione zostały następujące tezy:

- (i) Ewolucja porozumień pokojowych przyczyniła się do rozwoju prawa międzynarodowego.
- (ii) Porozumienia pokojowe stanowią odrębny od innych rodzaj umów międzynarodowych.
- (iii) Odrębność porozumień pokojowych opiera się na swoistych celach porozumień pokojowych oraz ich specyficznej treści normatywnej - charakterystycznym przedmiocie.
- (iv) Porozumienia pokojowe, w odróżnieniu od innych rodzajów umów międzynarodowych, angażują w proces swojego zawierania i wykonywania podmioty inne niż tylko ich strony.

Takie postawienie problemów badawczych w naturalny sposób stawia w centrum badań konkretne porozumienia pokojowe, wokół których budowane są rozważania teoretyczne, mające na celu udowodnienie założonych tez badawczych.

W niniejszej pracy przyjęto cenzus roku 1945 jako daty początkowej, włączając do badań w zasadzie tylko porozumienia pokojowe zawarte po zakończeniu II wojny światowej.

Przyczyna przyjęcia takiej właśnie daty granicznej jest jasna – od zakończenia II wojny światowej i zawarcia Karty Narodów Zjednoczonych datuje się współczesne prawo międzynarodowe. Oczywiście nie oznacza to zlekceważenia wcześniejszej praktyki międzynarodowej oraz dorobku judykatury i doktryny sprzed 1945 roku. Odniesienia do nich, są obecne w pracy w zakresie, w którym się one nie zdezaktualizowały.

Metodologia i źródła

Wykorzystane w pracy metody badawcze to przede wszystkim metoda formalno-dogmatyczna oraz prawno-porównawcza. W ograniczonym zakresie wykorzystano metodę historycznoprawną. Rozprawa opiera się na szczegółowej analizie stanu prawnego wynikającego z obowiązujących norm prawa międzynarodowego, badaniu orzecznictwa sądów i trybunałów międzynarodowych oraz dorobku doktryny.

Pełen korpus przebadanych dokumentów źródłowych, w większości umów międzynarodowych, ale też aktów jednostronnych oraz aktów o wątpliwej klasyfikacji prawnej, liczy kilkaset dokumentów związanych z zakończeniem kilkudziesięciu konfliktów zbrojnych toczących się na świecie w ciągu ostatnich ponad 70 lat. Wśród najważniejszych aktów prawnych wykorzystanych w rozprawie wymienić można zwłaszcza: traktaty pokoju z państwami sojuszniczymi Rzeszy w Europie (Włochami, Węgrami, Bułgarią, Rumunią i Finlandią), podpisane w 1947 r.; traktat pokojowy z Japonią z 1952 r.; porozumienie o zakończeniu wojny i przywróceniu pokoju w Wietnamie z 1973 r.; traktaty pokojowe zawarte przez Izrael z Egiptem (1979 r.) i Jordanią (1994 r.); Ogólny Traktat Pokoju między Salwadorem i Hondurasem z 1980 r. Akt Końcowy Paryskiej Konferencji dotyczącej Kambodży z 1991 r., stanowiący porozumienie pokojowe kończące wojnę w Kambodży oraz Układ z Dayton z 1995 r. kończący wojnę w Bośni i Hercegowinie. Ponadto, głównie na potrzeby rozważań wstępnych ujętych w rozdziale pierwszym, analizie poddano historyczne traktaty pokoju, w szczególności traktaty westfalskie, kończące wojnę trzydziestoletnią, traktaty kończące wojny napoleońskie, wraz z Aktem Końcowym Kongresu Wiedeńskiego oraz traktaty pokoju zawarte z państwami centralnymi po I wojnie światowej (w tym przede wszystkim Traktat Wersalski).

Jeśli chodzi o judykaturę, to tematyka porozumień pokojowych poruszona jest w zaledwie kilku orzeczeniach sądów i trybunałów międzynarodowych. W odniesieniu do dorobku doktryny zauważyć należy, że w kontraście do bardzo obszernej literatury naukowej dotyczącej zagadnień prawa wojennego i przeciwwojennego, znikoma jest w polskim

piśmiennictwie prawniczym liczba publikacji dotyczących przedmiotu porozumień pokojowych i ich miejsca w prawie międzynarodowym. W polskiej doktrynie prawa międzynarodowego problematyka prawna porozumień pokojowych i innych sposobów przejścia od stanu wojny do stanu pokoju jest niemal nieobecna od pół wieku, kiedy to podejmowali ją m.in. A. Klafkowski, W. Morawiecki czy J. Sawicki. Wyjątek stanowiły regularnie pojawiające się do czasu zawarcia tzw. Traktatu 2+1 publikacje dotyczące uregulowania konsekwencji II wojny światowej. Istniejące publikacje najczęściej dotyczą kwestii związanych z regulacją pokojową z Niemcami i nie obejmują często kwestii teoretycznych związanych z porozumieniami pokojowymi, jako instytucją prawa międzynarodowego. Impulsem badań, których rezultatem jest rozprawa był stwierdzony brak kompleksowej analizy prawnej zagadnień porozumień pokojowych, przy jednoczesnej złożoności problemu.

Struktura pracy

Problematyka pracy została ujęta w siedmiu rozdziałach. Osnową każdego z nich jest odniesienie do porozumień pokojowych, rozpatrywanych w kontekście prawa międzynarodowego. Zgodnie z obranym tytułem, współczesne porozumienia pokojowe są centralnym punktem prowadzonych rozważań, a prawo międzynarodowe – perspektywą, z jakiej porozumienia te są oglądane i analizowane.

Rozdział pierwszy rozpoczyna rozważania nad podstawowymi zagadnieniami prawa międzynarodowego związanymi z wojną (w tym z kwestią delegalizacji wojny we współczesnym prawie międzynarodowym) i pokojem (w tym z teoriami prawa do pokoju). Stają się one punktem wyjścia do rozważań nad definicją porozumienia pokojowego, jako umowy międzynarodowej, mającej na celu przejście przez strony ze stanu wojny do stanu pokoju oraz ustanowienie normalnych relacji między stronami. W rozdziale pierwszym omówione zostały również kwestie podstawowej typologii porozumień pokojowych, to jest rozróżnienia na porozumienia pokojowe kończące konflikty zbrojne pomiędzy państwami oraz porozumienia pokojowe kończące konflikty zbrojne o charakterze niemiędzynarodowym (wewnętrznym). Istotną częścią rozważań tego rozdziału jest też analiza historycznoprawna porozumień pokojowych od czasów najdawniejszych, aż do pierwszej połwy XX wieku. Pozwala ona dostrzec ewolucję, jaką przeszedł ten instrument prawa międzynarodowego, a przede wszystkim – wkład, jaki traktaty pokoju wniosły w rozwój prawa międzynarodowego, jako takiego.

Rozdział drugi przedstawia porozumienia pokojowe w ujęciu systemowym. Kluczowym dla rozważań zawartych w tym rozdziale pojęciem jest system pokoju, czyli kompleks uregulowań prawnych i instytucji mających na celu ustanowienie i utrzymanie pokoju na jakimś obszarze. W rozdziale drugim omówione zostały także inne niż porozumienie pokojowe, lecz pokrewne, instytucje prawa międzynarodowego, takie jak rozejm i zawieszenie broni. Celem rozważań tej części rozprawy jest ukazanie, że porozumienia pokojowe nie są w stanie funkcjonować w próżni, a proces pokojowy jest niezwykle skomplikowaną konstrukcją, której punktem kulminacyjnym może (choć nie zawsze musi) być zawarcie porozumienia pokojowego.

Rozdział trzeci przedstawia kwestię porozumień pokojowych w kontekście wybranych zagadnień prawa traktatów. Ujęto w nim zagadnienia takie jak forma porozumień pokojowych, szczególny tryb ich negocjowania i zawierania (w tym udział podmiotów trzecich), wejście w życie porozumień pokojowych oraz ich ewentualne wygaśnięcie, a także kwestie związane z nieważnością porozumień (ze szczególnym uwzględnieniem zagadnienia traktatów narzuconych), możliwością zgłaszania przez strony zastrzeżeń do porozumień pokojowych (bądź jej brakiem) oraz interpretacją porozumień pokojowych.

W rozdziale czwartym omówione zostały typowe elementy składowe porozumień pokojowych. Charakterystyczny przedmiot regulacji porozumień pokojowych obejmuje zazwyczaj postanowienia dotyczące aspektów militarnych, postanowienia terytorialne i dotyczące granic, postanowienia dotyczące ludności, postanowienia dotyczące spraw finansowych i gospodarczych, w tym reparacji wojennych, postanowienia dotyczące osądzenia zbrodniarzy wojennych, postanowienia ustrojowe, postanowienia dotyczące implementacji porozumienia pokojowego i tworzenia komisji wspólnych. Specyficzna treść normatywna porozumienia pokojowego jest – obok swoistego celu – jedną z cech charakterystycznych umów międzynarodowych tego rodzaju. Przeprowadzona w trzecim rozdziale analiza norm kilkudziesięciu porozumień pokojowych pozwala nakreślić model zawierający wszystkie typowe dla takich umów klauzule.

Rozdział piąty zawiera rozważania dotyczące strony podmiotowej porozumień pokojowych. Oprócz kwestii związanych z podmiotowością prawnomiędzynarodową i zdolnością traktatową podmiotów będących stronami porozumień pokojowych (obok państw występuje tu często strona wojująca – jest to charakterystyczne dla porozumień kończących konflikty o charakterze niemiędzynarodowym) w rozdziale czwartym omówione zostało charakterystyczne dla porozumień pokojowych zagadnienie udziału podmiotów trzecich – świadków i gwarantów porozumienia. Ponadto poruszona została kwestia oddziaływania

porozumień pokojowych na państwa trzecie.

W rozdziale szóstym podjęto zagadnienia rozstrzygnięcia sporów wynikłych na tle interpretacji i stosowania porozumień pokojowych. Zważywszy na fakt, że stronami porozumień pokojowych są zazwyczaj strony, których interesy są jawnie sprzeczne, wyniknięcie sporu związanego z zawartym porozumieniem, jego interpretacją i stosowaniem nie jest niczym niezwykłym. Sposoby rozstrzygnięcia sporów na tle porozumień pokojowych obejmują m.in. arbitraż międzynarodowy, komisje ds. roszczeń oraz oddanie sporu pod rozstrzygnięcie Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości. W rozdziale szóstym, oprócz aspektów teoretycznych, przedstawiono najciekawsze przypadki realnie zaistniałych sporów międzynarodowych na tle interpretacji i stosowania porozumień pokojowych, wraz z omówieniem zapadłych rozstrzygnięć organów międzynarodowych.

Ostatni, siódmy rozdział obejmuje kwestie związane z udziałem społeczności międzynarodowej w procesach implementacyjnych porozumień pokojowych. Udział ten może przyjąć różne formy, w zależności od intensywności zakładanych działań. Przegląd praktyki ostatnich kilkudziesięciu lat unaocznia, że swoista eksternalizacja (zaangażowanie podmiotów niebędących stronami porozumień pokojowych w proces ich wykonywania) stanowi częstą i charakterystyczną cechę porozumień pokojowych.

Podsumowanie i wnioski

Pojęciami kluczowymi dla rozważań o porozumieniach pokojowych są terminy „wojna” i „pokój”. Oba te terminy sprawiają problemy definicyjne, jednak można i należy podjąć próbę ich dookreślenia. Wojna to sytuacja, w której co najmniej dwa podmioty prawa międzynarodowego używają siły, by podporządkować sobie przeciwnika i narzucić mu wolę zwycięzcy. Historycznie wojna była jednym z najważniejszych pojęć prawa międzynarodowego. Aktualnie prawo międzynarodowe odeszło zasadniczo od formalizowania stanu wojny, uznając go za stan faktyczny, z którym wiążą się określone skutki prawne (aktualizacja określonych norm, np. prawa humanitarnego), nie zaś za stan prawny. Często państwa prowadząc konflikt zbrojny unikają określania go mianem wojny. Wiąże się to przed wszystkim z delegalizacją wojny (jak również wszelkiego innego użycia siły, a nawet groźby jej użycia) w prawie międzynarodowym. Zakaz ten wywodzi się z Karty Narodów Zjednoczonych, a także jest powszechnie uznawany za element zwyczajowego prawa międzynarodowego. Z ewolucją postawy prawa międzynarodowego wobec zjawiska

wojny związana jest też zmiana terminologiczna – obecnie pojęcie „wojna” jest używane rzadziej i ustąpiło miejsca sformułowaniu „konflikt zbrojny”.

Trudności definicyjne sprawia także pojęcie „pokoju”. Aktualnie dominuje w doktrynie prawa międzynarodowego pogląd, że pokój jest stanem naturalnym w stosunkach międzynarodowych. Pokój zdefiniować można w sposób negatywny bądź pozytywny. Pokój w sensie negatywnym (pokój sensu largo) to stan w stosunkach międzynarodowych (ale także w sytuacji wewnętrznej państwa), w którym nie toczy się konflikt zbrojny. Pokój w sensie pozytywnym (pokój sensu stricto) to stan, w którym nie tylko nie toczy się konflikt zbrojny, ale ponadto istnieje stabilny i sprawiedliwy porządek międzynarodowy, w którym urzeczywistnione są prawa człowieka, a społeczność międzynarodowa podejmuje wspólne działania na rzecz rozwoju. Z pojęciem pokoju koresponduje także zagadnienie prawa do pokoju, czyli uprawnienia narodów do funkcjonowania w pokoju. Z ewentualnym istnieniem prawa narodów do pokoju łączy się zobowiązanie państw do powstrzymania się od użycia siły, co zresztą i tak stanowi podstawę współczesnego prawa międzynarodowego. Wadą koncepcji prawa do pokoju jest to, że istnieje jedynie jako koncept teoretyczny, bowiem brak jest jakiegokolwiek normy prawa międzynarodowego, która w rzeczywisty sposób ustanawiałaby takie prawo.

Porozumienie pokojowe to umowa międzynarodowa, której stronami mogą być zarówno państwa, jak i inne podmioty prawa międzynarodowego. Czynnikiem pozwalającym na zakwalifikowanie umowy międzynarodowej, jako porozumienia pokojowego jest szczególnie cel w postaci nie tylko ostatecznego zakończenia konfliktu zbrojnego, lecz również ustanowienia trwałego pokoju między stronami, na co składa się także takie uregulowanie na nowo stosunków między stronami, aby możliwe były w przyszłości normalne (nie wrogie) relacje między nimi, obejmujące obrót gospodarczy, turystyczny, kulturalny etc.

Zawarcie porozumienia pokojowego bez wątplenia nie jest jedynym możliwym sposobem zakończenia konfliktu zbrojnego i uregulowania na nowo stosunków między zwaśnionym niegdyś stronami. Jest jednak sposobem najbardziej klarownym. Sposobem, który umożliwia najpełniejsze uregulowanie wszystkich spornych między stronami kwestii. Zawarcie porozumienia pokojowego ustanawia normy prawa pisanego, których rekonstrukcja zasadniczo nie sprawia problemu. Pozwala to w wielu przypadkach uniknąć rozgorzenia na nowo sporu, który o wiele łatwiej może odrodzić się w sytuacji, gdy żadne wiążące rozstrzygnięcia nie zapadły – tak jak ma to miejsce w wypadku konfliktów, które zakończyły

się jedynie zawarciem rozejmu – kończącego walkę zbrojną, lecz nie ustanawiającego zasad pokojowego współistnienia na przyszłość.

Przyjęta w pracy definicja porozumienia pokojowego jako umowy międzynarodowej, zawieranej przez walczące ze sobą dotychczas strony, której celem jest ostateczne i trwałe zakończenie konfliktu zbrojnego, ustanowienie pokoju i przywrócenie normalnych relacji między zwaśnionymi stronami może, oczywiście, podlegać krytyce. Jednak takie właśnie celowościowe kryterium przyjęte zostało w pełni świadomie. Strony zawierające porozumienie pokojowe muszą za swoje główne założenie przyjąć chęć ustanowienia trwałych pokojowych relacji między sobą, ze wszystkimi tego konsekwencjami. Efektem zawarcia porozumienia pokojowego powinno być nie tylko nawiązanie stosunków oficjalnych (dyplomatycznych i konsularnych), ale także zadziergnięcie przez dawnych beligerantów współpracy w dziedzinie handlu, wymiany kulturalnej, turystyki itp. Jak najszybciej rozliczone powinny zostać między stronami wszelkie ewentualne roszczenia związane z niedawnym konfliktem zbrojnym. Sprawiedliwość powinna dosięgnąć zbrodniarzy, których nie brak na każdej wojnie. Jeżeli brak jest stronom intencji do realnego ustanowienia pokoju, a porozumienie służyć ma jedynie chwilowemu zaprzestaniu walk, co pozwoli walczącym zebrać siły do kontynuacji konfliktu, to umowa taka, niezależnie od swej nazwy, nie mogłaby być zakwalifikowana jako porozumienie pokojowe.

Sposobem przejścia od stanu wojny do stanu pokoju może być nie tylko zawarcie porozumienia pokojowego (rozumianego jako instrument prawny o szerokim spektrum regulacji, obejmujący zarówno ostateczne zakończenie konfliktu zbrojnego, jak również ustanowienie trwałego pokoju i uregulowanie na nowo stosunków między stronami) lecz także – w pewnych okolicznościach - zawieszenie broni i rozejm, będące instytucjami prawa wojennego o bogatej tradycji. Zawieszenie broni to porozumienie *sui generis* z dziedziny prawa wojennego, dotyczące czasowego wstrzymania ognia na całym lub części obszaru działań wojennych, dzięki czemu walczące strony mogą np. podjąć uzgodnione działania, niemożliwe do wykonania podczas walki. Rozejm to umowa międzynarodowa mająca na celu bezterminowe zaprzestanie walk na całym obszarze działań wojennych, dzięki czemu walczące strony mogą podjąć kolejne kroki zmierzające w stronę ustanowienia trwałego pokoju. Rozejm z zasady powinien być ustanawiany przez strony dobrowolnie, jednakże należy mieć na uwadze uprawnienie Rady Bezpieczeństwa ONZ do wydania nakazu zawarcia rozejmu (*cease-fire order*), jako środka przewidzianego w rozdziale VII KNZ. Rozejm z zasady nie ustanawia pokoju między stronami, jednakże w wyniku rozwoju sytuacji może

okazać się jedynym narzędziem prawnym zastosowanym w procesie pokojowym. Sposobem zakończenia działań wojennych może być także poddanie się lub kapitulacja jednej ze stron.

Mimo węższego zakresu regulacji, zawieszenie broni i rozejm nie powinny być lekceważone, ich rola w prawie międzynarodowym nie jest bowiem mniejsza, lecz inna niż porozumień pokojowych. Zawieszenie broni i rozejm mają bogatą tradycję i historię. Zawarcie rozejmu nie tylko jest jednym z najważniejszych etapów procesu pokojowego, ale może być też ostatnim etapem formalnym w tym procesie, w przypadku gdy strony nie zdecydują się na zawarcie porozumienia pokojowego.

Jak powiedział Helmut Kohl na uroczystości podpisania Układu z Dayton, pokój to coś więcej niż zaledwie brak wojny. Mimo swojej naczelnej wady, jaką jest nadużywanie pojęć niedookreślonych i wywołujących spory interpretacyjne, koncepcja pokoju pozytywnego jest zdecydowanie piękniejszą ideą, niż minimalistyczne założenie, zgodnie z którym pokój to prosty stan braku wojny. Ale pokój definiowany w sposób pozytywny, to idea, która okazuje się być nie tak całkiem abstrakcyjną. Jak pokazuje analiza współczesnych porozumień pokojowych, strony tychże umów dążą często właśnie do zbudowania pokoju pozytywnego, czyli stanu, w którym ustanowiony zostaje stabilny i sprawiedliwy porządek międzynarodowy. Porządek, w którym urzeczywistnione są prawa człowieka, a społeczność międzynarodowa podejmuje harmonijne działania na rzecz rozwoju. Świadczą o tym wszakże rozbudowane postanowienia porozumień pokojowych, które nie ograniczają się tylko do zakończenia stanu wojny, lecz obejmują kompleksowo wszelkie aspekty współistnienia stron porozumienia w społeczności międzynarodowej. Gdyby podmioty prawa międzynarodowego i stojące na ich czele jednostki nie wierzyły w koncepcję pokoju pozytywnego, to traktaty pokoju ograniczałyby się zapewne do dwóch-trzech zdań dotyczących zakończenia działań wojennych. Zamiast tego jednak praktyka wykazuje tendencję do umieszczania w porozumieniach pokojowych postanowień dotyczących współpracy gospodarczej, kulturalnej, w zakresie ochrony środowiska itp. Taka postawa, co warte odnotowania, nie tylko może zostać oceniona dodatnio z punktu widzenia aksjologii, ale także jest wyrazem świadomości stron porozumień pokojowych, że tylko podjęcie próby ustanowienia pokoju pozytywnego, opartego na kompleksowym przebudowaniu wcześniejszych relacji, może przynieść pokój trwały. Proste zaprzestanie walk bowiem nie rozwiąże problemów, które leżą u podstaw konfliktu zbrojnego między stronami. Takie rozwiązanie możliwe jest przede wszystkim w drodze kompleksowego porozumienia pokojowego.

Nie sposób przecenić wkładu, jaki historyczne traktaty pokoju wniosły w rozwój prawa międzynarodowego przez cały okres jego istnienia. Instytucje takie jak arbitraż,

wspólne komisje, rzeki międzynarodowe, uznanie państw, koncepcja odpowiedzialności osobistej jednostek w prawie międzynarodowym – wszystkie wywodzą się z traktatów pokoju lub co najmniej udoskonalone zostały dzięki wykorzystywaniu ich w kolejnych traktatach pokoju. To samo dotyczy rozwoju prawa dyplomatycznego, który dokonywał się przy okazji konferencji pokojowych, a nawet upowszechnienia koncepcji praw człowieka – począwszy od zakazu handlu niewolnikami w traktatach pokoju kończących wojny napoleońskie, aż po rozbudowane klauzule dotyczące praw człowieka w Układzie z Dayton. Milowym krokiem w rozwoju prawa międzynarodowego było również powołanie na mocy traktatów kończących I wojnę światową Ligi Narodów. W tym przypadku porozumienia pokojowe było też aktem założycielskim nowego porządku międzynarodowego.

Porozumienia pokojowe są umowami międzynarodowymi, a ich miejsce w systemie prawa międzynarodowego w bezpośredni sposób wynika z miejsca, jakie w tym systemie zajmują umowy międzynarodowe właśnie. Oznacza to przede wszystkim, że na mocy porozumień pokojowych podmioty prawa międzynarodowego zaciągają zobowiązania, z których wykonania mogą je rozliczyć kontrahenci, ale także – ze względu na szczególną rolę porozumień pokojowych – cała społeczność międzynarodowa. Porozumienia pokojowe podlegają prawu umów międzynarodowych. Zastosowanie Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów do porozumień pokojowych będzie oczywiście uzależnione od tego, czy KWPT obowiązuje w stosunkach między stronami danego porozumienia – nie zmienia to jednak faktu, że w każdym przypadku porozumienia pokojowe podlegać będą zwyczajowemu prawu umów międzynarodowych (którego normy, jak wiadomo, z zasady zbieżne są w swej treści z normami konwencyjnymi). Przyjąć można, że powyższe dotyczyć będzie także takich porozumień pokojowych, w których przynajmniej po jednej ze stron występuje podmiot niepaństwowy (np. strona wojująca). Prawo traktatów jest bowiem jedno, niezależnie od tego, jakie podmioty występują jako strony danej umowy międzynarodowej. Skoro bowiem uznać, że podmioty niepaństwowe, takie jak strona wojująca, mogą stać się stroną porozumienia pokojowego (co zostało wykazane w niniejszej pracy), to nie sposób doszukiwać się innych reguł rządzących takimi umowami, niż te przyjęte powszechnie dla innego rodzaju umów międzynarodowych. Warto przy tym nadmienić, że ze względu na swoją naturę, porozumienia pokojowe będą głównym, o ile nie jedynym (może obok zawieszeń broni i rozejmów) rodzajem umów międzynarodowych zawieranych przez podmioty niepaństwowe takie jak strona wojująca. Zauważyć można jednak pewne odrębności w stosowaniu generalnych zasad prawa traktatów do porozumień pokojowych. W szczególności dotyczyć to będzie kwestii

związanych z ewentualnymi przyczynami nieważności umowy międzynarodowej. To, co w przypadku zwykłych umów międzynarodowych stanowić by mogło co najmniej poważną podstawę do kwestionowania ważności przyjętych przez daną stronę zobowiązań (to znaczy istnienie okoliczności w postaci przymusu zbrojnego zastosowanego wobec strony umowy), w przypadku traktatów pokoju może okazać się co najwyżej okolicznością konieczną do uwzględnienia przy jego interpretacji.

Przedmiotem regulacji porozumień pokojowych może być wiele zagadnień. Wyróżnić można wśród nich przynajmniej kilka typowych grup. Postanowienia dotyczące spraw militarnych, to np. kwestia ostatecznego zakończenia działań zbrojnych, rozmieszczenia wojsk i ustanowienia stref buforowych i zdemilitaryzowanych, demobilizacji wojsk czy też oczyszczenia dawnego teatru działań wojennych z niebezpiecznych pozostałości (miny). Bez wątplenia jedną z podstawowych grup postanowień porozumień pokojowych stanowią postanowienia dotyczące granic, w szczególności ustanowienia ich nowego przebiegu, strzeżenia, przepływu osób i towarów. Kolejnym typem postanowień porozumień pokojowych wartym wyróżnienia są postanowienia dotyczące ludności. W tej ogólnej kategorii rozróżnić można wiele rodzajów postanowień: są to postanowienia dotyczące uchodźców, regulujące sprawy związane z dobrowolną migracją, czasem także z migracją przymusową, postanowienia dotyczące obywatelstwa czy też poszanowania praw mniejszości.

Do najważniejszych i najczęściej występujących rodzajów postanowień traktatowych należą klauzule dotyczące spraw finansowych i gospodarczych, w tym postanowienia dotyczące kosztów naprawy zniszczeń wojennych, wzajemnych rozliczeń stron konfliktu (w tym reparacji i rozliczenia roszczeń podmiotów indywidualnych) oraz postanowienia regulujące zasady współpracy gospodarczej niegdyś walczących ze sobą państw. Należy tu zwrócić uwagę szczególnie na aktualną tendencję odchodzenia w prawie międzynarodowym od wpisywania do traktatów regulacji dotyczących reperacji w klasycznym znaczeniu tego słowa (to jest pieniężnej kompensacji strat wojennych czynionej przez pokonanego na rzecz zwycięzcy). Do najważniejszych postanowień gospodarczych zawieranych w porozumieniach pokojowych zaliczyć także należy uregulowania dotyczące roszczeń podmiotów prywatnych związanych z zakończonym konfliktem zbrojnym.

Bardzo często w porozumieniach pokojowych strony zawierają postanowienia dotyczące kwestii ścigania i osądzenia sprawców zbrodni międzynarodowych, w tym zbrodni wojennych. Pod pojęciem zbrodni wojennych rozumieć należy ciężkie naruszenie zasad prowadzenia wojny, takie jak nieuzasadnione wojenną koniecznością pozbawianie życia,

tortury czy ataki na ludność cywilną. Co istotne aktualna tendencja ścigania osób bezpośrednio i pośrednio winnych zbrodniom wojennym i zbrodniom przeciwko ludzkości jest zjawiskiem stosunkowo nowym w historii prawa międzynarodowego, jednak już dostatecznie utrwalonym.

Innym rodzajem postanowień zawieranych w porozumieniach pokojowych są uregulowania dotyczące ustroju jednej lub większej liczby stron konfliktu. Postanowienia te mogą dotyczyć zarówno zmiany pojedynczych elementów porządku konstytucyjnego jakiegoś podmiotu, a nawet mogą przybrać postać kompleksowej regulacji zagadnień ustrojowych. W szczególności uregulowania ustrojowe dotyczyć mogą kwestii przestrzegania praw człowieka i podstawowych wolności, praw mniejszości narodowych, a także organizacji wyborów. Odrębną grupę postanowień stanowią klauzule typowe dla porozumień pokojowych kończących konflikty zbrojne o charakterze niemiedzynarodowym, a dotyczące, przede wszystkim, kwestii reintegracji zniszczonego i podzielonego wojną społeczeństwa.

Szczególny cel i charakterystyczny przedmiot regulacji porozumień pokojowych nie stanowi sam w sobie podstawy do tego, by spoglądać na porozumienia pokojowe odmiennie, niż na innego rodzaju umowy międzynarodowe. Jest jednak ów szczególny cel i przedmiot porozumień pokojowych na tyle charakterystycznym wyróżnikiem, że pozwala ująć te umowy jako jedną kategorię. Rolą czynnika w postaci szczególnego celu i przedmiotu porozumień pokojowych będzie więc nie tyle wyznaczenie odrębności w stosunku do innego rodzaju umów międzynarodowych, lecz wskazanie podobieństw wewnątrz podkategorii, jaką są porozumienia pokojowe. Istnienie szczególnego celu umowy międzynarodowej w postaci ostatecznego zakończenia konfliktu zbrojnego i ustanowienia trwałego pokoju między stronami pozwala dokonać kwalifikacji takiej umowy, jako porozumienia pokojowego.

Jedną z cech podmiotów prawa międzynarodowego może być zdolność do zawierania umów międzynarodowych, a więc również porozumień pokojowych. W wyniku ewolucji, jaka zaszła w prawie międzynarodowym, zdolność traktatową nabyły oprócz państw, czyli pierwotnych podmiotów prawa międzynarodowego, także organizacje międzynarodowe oraz innego rodzaju podmioty. Z punktu widzenia rozważań o porozumieniach pokojowych, kluczowe znaczenie ma zdolność traktatowa strony wojującej, albowiem szereg zawieranych współcześnie porozumień pokojowych ma po przynajmniej jednej ze stron podmiot tego rodzaju. Możliwość zawierania porozumień pokojowych przez stronę wojującą ma bardzo istotne znaczenie – skoro bowiem tego typu podmiot jest zaangażowany w konflikt zbrojny podlegający zasadom prawa międzynarodowego (np. prawa humanitarnego), to powinien mieć on możliwość zakończenia tego konfliktu w ramach wyznaczonych przez prawo

międzynarodowe, to jest poprzez zawarcie porozumienia pokojowego.

Ostatnią ze znaczących cech wyróżniających porozumienia pokojowe spośród innych umów międzynarodowych jest zaangażowanie w ich negocjowanie, zawieranie i wykonywanie podmiotów innych niż strony zawierające umowę. Udział społeczności międzynarodowej w implementacji porozumień pokojowych jest powszechną tendencją. Zdecydowana większość porozumień pokojowych zawiera postanowienia bezpośrednio związane z umiędzynarodowieniem ich wykonywania. W przypadku tych, które pozbawione są takich klauzul, eksternalizacja ich implementacji następuje równie często, choć jej podstawą prawną pozostają inne instrumenty prawa międzynarodowego (odrębne porozumienia, wiążące rezolucje Rady Bezpieczeństwa ONZ), wchodzące w skład systemu pokoju funkcjonującego na danym obszarze postkonfliktowym

Formy, w jakich społeczność międzynarodowa bierze udział w implementacji porozumień pokojowych mogą być różne. Sposobem, który charakteryzuje się najgłębszą interwencją czynników międzynarodowych, przyjmującą postać faktycznego przejęcia wykonywania władztwa państwowego (bądź jego części) jest ustanowienie administracji międzynarodowej (Kambodża – UNTAC, Bośnia i Hercegowina – OHR). Możliwe jest także zorganizowanie międzynarodowych kontyngentów wojskowych (Egipt/Izrael – MFO, Abchazja/Gruzja oraz Tadżykistan – siły pokojowe WNP, Bośnia i Hercegowina – IFOR/SFOR/EUFOR) lub misji obserwacyjnych (Gruzja – UNOMIG, Tadżykistan – UNMOT i misja OBWE). Cechą wspólną opisanych sytuacji jest zaangażowanie w implementację umowy międzynarodowej (porozumienia pokojowego) podmiotów trzecich, niebędących jej stronami.

Charakterystyczna jest także instytucja świadków i gwarantów porozumienia pokojowego – rzecz niespotykana przy umowach międzynarodowych jakiegokolwiek innego rodzaju. Kategorie te, odróżniające się, a jednocześnie często przenikające w pewnym zakresie, łączy przede wszystkim polityczna wola wsparcia stron porozumienia pokojowego w realizacji zamierzonych celów porozumienia pokojowego, różni zaś ich status międzynarodowoprawy względem danego porozumienia pokojowego i jego stron. Z zasady świadkowie porozumienia nie mają statusu strony porozumienia pokojowego. W związku z tym przyjąć należy, że instytucja świadków porozumienia pokojowego jest konstrukcją *sui generis*, typową dla tego rodzaju umów międzynarodowych i nieznajującą odbicia w ogólnych zasadach, jakimi rządzą się umowy międzynarodowe w prawie międzynarodowym. Niejednokrotnie jednak owo polityczne wsparcie uzyskuje sankcję prawnomiędzynarodową, tak jak w przypadku Porozumienia Gwarancyjnego zawartego jako

część Porozumienia Kambodżańskiego. Gwaranci porozumienia pokojowego mogą więc zyskać zarówno uprawnienie jak i wynikający z prawa międzynarodowego obowiązek współdziałania ze stronami porozumienia pokojowego. W takim wypadku nie stają się jednak gwaranci porozumienia pokojowego jego dodatkowymi stronami – co do zasady – lecz nabywają prawa i obowiązki wynikające bezpośrednio z prawa międzynarodowego – w zakresie, w jakim określa to traktat pokoju lub towarzyszące mu, systemowo powiązane porozumienia.

Tematyka porozumień pokojowych jest nie tylko niezmiernie ciekawa, lecz także – co bardzo istotne – aktualna. Zgodnie z szacunkami Ośrodka Badań nad Pokojem w Oslo (PRIO - Peace Research Institute Oslo) każdego roku na świecie toczy się przynajmniej kilkanaście poważniejszych (przynoszących ponad tysiąc ofiar śmiertelnych rocznie) i kilkadziesiąt mniejszych konfliktów zbrojnych. W przypadku dużej części z nich, równoległe do działań zbrojnych toczą się rozmowy pokojowe, które zaowocować mogą zawarciem porozumienia pokojowego. Porozumienia pokojowe będą funkcjonować w obrocie międzynarodowym tak długo, jak długo toczony będą wojny. Oznacza to, że niezależnie od tego, jak ukształtowane będzie w przyszłości prawo międzynarodowe, porozumienia pokojowe będą jedną z jego instytucji, tak jak były nią od samego zarania prawa narodów.